

adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 28, 1977, available at : podelise.m/docs/1398/index-1531.html.

УДК 351.753

НАДАННЯ ГРОМАДЯНАМ ПРАВА НА ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Дрозд О.Ю., к.ю.н., доцент,
Шруб І.В., к.ю.н., ст. викладач

*Національна академія внутрішніх справ, площа Соломянська 1, м. Київ, Україна
alexeydrozd@i.ua*

На основі дослідження обґрунтованих у юридичній літературі наукових підходів і поданих на розгляд до Верховної Ради України проектів законів України аналізується доцільність надання громадянам права на володіння вогнепальною зброєю; визначаються проблеми, які можуть виникнути у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї та боеприпасів, а також обґрунтовуються шляхи їх подолання.

Ключові слова: боеприпаси, вогнепальна зброя, вогнепальна зброя цивільного призначення, електрошокові пристрої, нелегальна зброя, пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими кулями, спеціальні засоби самооборони, цивільний обіг зброї.

ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГРАЖДАНАМ ПРАВА НА СВОБОДНОЕ ВЛАДЕНИЕ ОГНЕСТРЕЛЬНЫМ ОРУЖИЕМ: ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Дрозд А.Ю., Шруб И.В.

*Национальная академия внутренних дел, площадь Соломенская 1, г. Киев, Украина
alexeydrozd@i.ua*

На основе исследования обоснованных в юридической литературе научных подходов и представленных на рассмотрение в Верховную Раду Украины проектов законов Украины анализируется целесообразность предоставления гражданам права на владение огнестрельным оружием; определяются проблемы, которые могут возникнуть в сфере гражданского оборота огнестрельного оружия и боеприпасов, а также обосновываются пути их преодоления.

Ключевые слова: боеприпасы, огнестрельное оружие, огнестрельное оружие гражданского назначения, электрошоковые устройства, нелегальное оружие, устройства для отстрела патронов, снаряженных резиновыми пулями, специальные средства самообороны, гражданский оборот оружия.

GIVING CITIZENS THE RIGHT TO FREELY POSSESSION OF FIREARMS: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Drozd O.Yu., Shrub I.V.

*National academy of internal affairs, area Solomyanska 1, Kyiv, Ukraine
alexeydrozd@i.ua*

Based on sound research in the legal literature of scientific approaches, publications in the media, as well as submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine bills on firearms for civil use, analyzes the necessity and timeliness of legislative regulation of relations associated with the acquisition and use of firearms by citizens of Ukraine.

We study the mechanism proposed in the draft legislation implementing the citizens' right to freely use the weapons for civil use in order to protect his life and health, life and the health of others and property from criminal attacks, and on this basis it is concluded the feasibility of the legalization of such weapons in the modern world. Based on a comprehensive analysis of the laws on firearms for civil use, identifies challenges that may arise after their adoption in the field of civil firearms and ammunition, as well as ways to overcome them are justified.

In particular, it appears that the draft legislation is justified in the legal regime of firearm civil purpose does not contain sufficient mechanisms to protect citizens from the expected increase in the level of armed population, which can lead to a significant increase in the number of illegal weapons, as well as an increase in the number of violations of its use. In order to eliminate this disadvantage, it is proposed to continue the search for scientific and legislative options to address such problematic issues as the legalization of firearms, which would satisfy all the participants in the dialogue.

At the same time as the most acceptable compromise when deciding to grant citizens the right to firearms offered to improve existing today administrative and legal frameworks for the order and procedures for granting permits citizens to own and use the means of self-defense, special devices for shooting of cartridges equipped with rubber bullets ,

electroshock devices, etc., as well as a substantial simplification of procedures for obtaining permits for their acquisition and use.

Key words: ammunition, firearms, firearm civil purpose, electroshock devices, illegal weapons, devices for shooting of cartridges equipped with rubber bullets, special means of self-defense, civilian arms trafficking.

Частина 3 ст.27 Конституції України проголошує, що кожен має право захищати своє життя та здоров'я, життя й здоров'я інших людей від протиправних посягань. У світлі останніх подій у центрі Києва, в Автономній Республіці Крим та в південно-східній Україні це конституційне положення набуває особливої актуальності.

Слідом за економічною й політичною кризою збільшилася також кількість злочинів. У країну прийшов збройовий бум. З екранів телевізорів правоохоронці дедалі частіше говорять про значне збільшення кількості нелегальної зброї й попереджають громадян про необхідність бути пильними, піклуватися про власну безпеку й ретельніше оберігати своє майно. Дедалі частіше громадяни почали замислюватися над посиленням захисту своєї родини й майна від протиправних посягань.

Водночас сьогодні, згідно із чинним законодавством, для захисту від злочинних посягань на своє життя та здоров'я, житло й майно чи життя та здоров'я, житло й майно інших громадян, для захисту від нападу на приміщення організації, установи, де вони працюють, для затримання особи, яка скоїла злочин і намагається втекти або вчинити опір, громадянам дозволено купувати, зберігати, носити й застосовувати лише спеціальні засоби самооборони. При цьому загальнодоступними є лише деякі із цих засобів, які, на думку більшості громадян і спеціалістів, є малоефективними. Зокрема, мова йде про газові пістолети та револьвери, аерозолі, заряджені речовинами сльозоточивою та дратівливою дії, а також патрони до них. Користуватися більш дієвими засобами, зокрема пристроями для відстрілу патронів, спорядженими гумовими кулями, електрошоковими пристроями тощо, дозволено лише деяким категоріям громадян. У сучасних умовах дестабілізації ситуації в країні таке обмеження викликало шквал критики та стало основною причиною активізації роботи над питанням про легалізацію вогнепальної зброї.

Тема дозволу масового носіння зброї в Україні виникає не вперше та вкотре стає предметом запеклих суперечок не лише в соціумі, а й на законодавчому рівні. Як наслідок, на розгляд до Верховної Ради України надійшли відразу два альтернативні законопроекти, спрямовані на регулювання правовідносин, що виникають у сфері обігу цивільної зброї та боєприпасів до неї. Перший законопроект – «Про цивільну зброю і боєприпаси» – підготовлений групою народних депутатів України (А.Ю. Ілленко, В.В. Омельченко, А.В. Артеменко, І.Л. Бордюг, Ю.В. Бублик та ін.). Другий – «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» – підготовлений народним депутатом України С.М. Каплінім.

Спільним для вказаних законопроектів є те, що їх норми визначають механізм реалізації громадянами права на вільне використання зброї з метою захисту свого життя та здоров'я, життя й здоров'я оточуючих, майна від злочинних посягань. Інакше кажучи, у них пропонується легалізувати вогнепальну зброю.

Аналіз вказаних законопроектів дає підстави зробити висновок про необхідність і своєчасність законодавчого регулювання правовідносин, пов'язаних із набуттям і використанням громадянами України вогнепальної зброї. Дійсно, сьогодні зазначені правовідносини регулюються виключно підзаконними нормативно-правовими актами, що створює умови для затягування та надмірної бюрократизації дозвільних процедур. Більшість із них, крім того, є застарілими та фактично дублюють основні положення колишнього радянського законодавства. Існують також деякі недоліки правового регулювання порядку транспортування, використання та застосування зброї. Дискримінаційними варто визнати також норми, які унеможливають придбання громадянами деяких видів зброї до досягнення ними певного віку.

Ці й інші законодавчі недоліки та прогалини є причиною обмеження права громадян на вільне володіння зброєю та безпідставно звужують можливості її використання для самозахисту та припинення правопорушень.

Таким чином, варто визнати, що прийняття вказаних чи подібних законопроектів (далі – законопроект «Про вогнепальну зброю цивільного призначення») є необхідним і своєчасним. Водночас, незважаючи на всі позитивні моменти, їх текст є недосконалим і потребує суттєвого доопрацювання. Зокрема, найбільше зауважень викликали такі положення.

По-перше, не доцільно обмежувати сферу дії цих законопроектів лише правовідносинами, що виникають стосовно обігу вогнепальної зброї та боєприпасів до неї. Як свідчить практика, сьогодні з метою самозахисту, захисту інших осіб і майна, мисливства та спорту громадяни використовують

переважно пневматичну й холодну зброю, а також пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії. Оскільки застосування громадянами всіх перерахованих вище видів зброї (і засобів, і пристроїв) має єдину мету, правове регулювання правовідносин, що виникають із приводу їх обігу, доцільно об'єднати в одному законодавчому акті. Таким чином, закон «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» доцільно розширити, включивши до нього, крім вогнепальної зброї, також основні частини до зброї, пневматичну, холодну зброю, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, а також патрони до них тощо.

По-друге, викладені в законопроекті положення обмежують сферу застосування цивільної зброї й боєприпасів. Зокрема, у вказаних законопроектах основний акцент зроблено на такому призначенні зброї, як забезпечення «непорушності права приватної власності, захист суверенітету й територіальної цілісності держави», «захист життя та здоров'я громадян, власності, охорона громадського порядку та громадської безпеки, природи і природних ресурсів, зміцнення міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю». Водночас недоцільно обмежувати призначення цивільної зброї лише виконанням вказаних завдань. Як відомо, сьогодні громадяни та юридичні особи використовують вогнепальну зброю також в інших цілях, зокрема з метою самозахисту, мисливства та спорту, колекціонування, експозиціонування, використання в реконструкціях військових подій, проведення наукових досліджень та вивчення тощо. Тому закон «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» повинен мати більш широкую сферу використання, зокрема поширювати свою дію на всі перераховані вище сфери використання зброї.

По-третє, не можна погодитися з деякими визначеннями, які пропонують автори законопроекту. Так, наприклад, у законопроекті, підготовленому С.М. Капліним, під вогнепальною зброєю цивільного призначення пропонується розуміти будь-яку ручну нарізну або гладкоствольну вогнепальну зброю, що використовується для самозахисту, захисту інших осіб і майна, мисливства та спорту, калібром від 4,5 мм до 20 мм (для гладкоствольної зброї калібром до 26,5 мм включно), яка вистрілює дробом, кулею чи іншим снарядом і для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється під час згорання вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей), а також інша зброя, яка призначена або може бути трансформована для цього, крім кулеметів і гранатометів, а також зброї, випущеної до 1900 р. Водночас запропоноване визначення викликає низку зауважень: 1) за його межами залишилася вогнепальна зброя калібром до 4,5 мм, тоді як чинне законодавство встановлює обмеження щодо калібру зброї (понад 4,5 мм) лише для пневматичної зброї; 2) недоречною є вказівка на те, що до вогнепальної зброї цивільного призначення відноситься «інша зброя, яка призначена або може бути трансформована для цього». Справа в тому, що, виходячи з логіки автора законопроекту, зброя набуває статусу цивільної з моменту внесення відповідного запису до Державного реєстру прав на цивільну зброю. Таким чином, на момент внесення відповідного запису зброя вже повинна бути трансформована й відповідати всім визначеним критеріям. Законодавча легалізація самої «можливості» трансформації чи використання будь-якої зброї як цивільної може стати своєрідною прогалиною, яку будуть використовувати несумлінні громадяни, які незаконно володіють зброєю, що не підпадає під критерії цивільної; 3) недоцільно обмежувати призначення цивільної зброї лише для використання з метою «самозахисту, захисту інших осіб і майна, мисливства та спорту». Як відомо, громадяни та юридичні особи можуть купувати зброю з метою колекціонування, експозиціонування, використання в реконструкціях військових подій, проведення наукових досліджень та вивчення, а також в інших цілях.

Також не можна погодитися з визначенням боєприпасів, яке пропонують автори іншого законопроекту. Зокрема, під ними пропонується розуміти «патрони до нарізної та гладкоствольної вогнепальної зброї, інші пристрої одноразового використання, конструктивно призначені й технічно придатні для пострілу зі зброї відповідного виду. Не вважаються боєприпасами окремі компоненти спорядження патронів до вогнепальної зброї (шріт, картеч, кулі, пижі, прокладки, контейнери, капсулі, гільзи, порох)». Як бачимо, автори законопроекту не відносять до боєприпасів такі компоненти спорядження, як порох і капсули. Водночас у чинному на сьогодні Наказі МВС України № 622/1998 р. вказані компоненти відносяться до боєприпасів, що є цілком обґрунтованим, зважаючи на їх конструктивну будову та властивості.

Деякі зауваження викликає також і запропоноване в цьому ж законопроекті визначення «виробництва (виготовлення) цивільної зброї та боєприпасів», що передбачає обов'язкове проходження «всіх стадій технологічного процесу». Такий підхід є необґрунтованим, оскільки не всі суб'єкти мають технічні можливості забезпечити всі стадії процесу виготовлення зброї й боєприпасів і здійснюють лише деякі його стадії.

Не можна погодитись із запропонованим у цьому законопроекті визначенням вогнепальної зброї й боєприпасів військового призначення як таких, що виготовлені або вироблені «виключно для військових потреб». Одні й ті ж види (моделі) зброї й боєприпаси можуть одночасно використовуватись і для військових, і для цивільних потреб. У зв'язку із цим більш доцільно проводити розмежування цивільної та військової зброї за її призначенням.

По-четверте, численні зауваження викликає викладений у законопроекті С.М. Капліна порядок обмеження права власності на зброю. Зокрема, із цією метою передбачається ведення й перевірка осіб за такими реєстрами: реєстр осіб, які перебувають на обліку в психіатричних закладах; осіб, які перебувають на обліку в наркологічних закладах; осіб, які визнані недієздатними або обмежено дієздатними у зв'язку з наявністю в них психічного захворювання; осіб, які мають судимості за умисні насильницькі злочини, за злочини проти громадської безпеки або інші, пов'язані з незаконним обігом зброї.

Очевидно, що більшість із цих реєстрів потребують уточнення. Передусім це стосується реєстру осіб, «які визнані недієздатними або обмежено дієздатними у зв'язку з наявністю в них психічного захворювання». З дослівного тлумачення цієї норми постає, що визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною з інших, окрім наявності психічного захворювання, причин, не є перешкодою для володіння вогнепальною зброєю цивільного призначення. Водночас очевидно, що обмежена дієздатність і недієздатність особи, незалежно від їх причин, мають бути віднесені до безумовних перешкод для набуття особою права на зброю.

Також не можна погодитись із формулюванням такого обліку, як облік осіб, «які мають судимості за умисні насильницькі злочини, за злочини проти громадської безпеки або інші, пов'язані з незаконним обігом зброї». Так, термін «насильницький злочин» є суто теоретичним і не має офіційного законодавчого закріплення. У зв'язку із цим на практиці важко буде однозначно визначити, які злочини підпадають під категорію насильницьких. За межами цього формулювання залишилася також значна кількість дійсно небезпечних злочинів проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та недоторканості особи тощо. Їх вчинення особою, про яку йдеться в законопроекті, не є перешкодою для набуття нею вогнепальної зброї цивільного призначення, що на практиці може призвести до серйозного ускладнення криміногенної обстановки. Нарешті, така категорія злочинів, як «злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї», відноситься до «злочинів проти громадської безпеки», а тому її відокремлення не є доречним. Більше того, невиправданим є віднесення до перешкод для набуття особою права на вогнепальну зброю цивільного призначення вчинення особою всіх злочинів, які відносяться до вказаної вище категорії. Так, згідно з дев'ятим розділом Особливої частини Кримінального кодексу України до злочинів проти громадської безпеки відносяться, наприклад, такі злочини, як порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини, порушення вимог режиму радіаційної безпеки тощо. Очевидно, що всі ці злочини не мають прямого відношення до обігу зброї, а тому за їх вчинення не логічно обмежувати право особи на володіння вогнепальною зброєю цивільного призначення.

Узагалі замість того, щоб створювати одразу декілька державних реєстрів осіб, які за тими чи іншими критеріями позбавлені чи обмежені в праві на володіння вогнепальною зброєю цивільного призначення (мають судимість, недієздатні, психічно хворі тощо), найбільш доцільним та економічно виправданим є створення одного спільного державного реєстру – державного реєстру осіб, які обмежені в праві володіння вогнепальною зброєю цивільного призначення.

По-п'яте, не можна погодитись із змінами, які автори законопроектів пропонують внести до ч.5 ст.36 Кримінального кодексу України. Зокрема, пропонується не вважати перевищенням меж необхідної оборони «застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від *нападу особи* або нападу групи осіб». На сьогодні зазначене положення стосується лише «озброєного нападу», що є цілком логічним та обґрунтованим. Застосування зброї до неозброєної особи є необхідною обороною, а тому зумовлює виникнення пом'якшеної відповідальності. Однак застосування зброї до неозброєної особи однозначно повинно визнаватися перевищенням меж необхідної оборони. У протилежному випадку будь-яка особа може виправдовувати неправомірне застосування зброї тим, що на неї напали.

Основний зміст законопроектів також викликає численні зауваження, однак обмежений обсяг цієї статті не дозволяє їх розглянути в повному обсязі. Тому пропонуємо зупинитися на їх аналізі частково.

По-перше, обидва законопроекти мають однобічний характер і спрямовані на розширення та законодавче гарантування права громадян захищати своє життя й здоров'я, життя та здоров'я інших

людей, інтереси держави чи суспільства від суспільно-небезпечних протиправних посягань. Водночас самозахист та захист інших осіб – це не всі функції вогнепальної зброї цивільного призначення. Крім них, зброя може використовуватися також для мисливства, спорту, колекціонування, експозиціонування, використання в реконструкціях військових подій, проведення наукових досліджень і вивчення, а також в інших цілях. Однак, на жаль, усі ці функції цивільної зброї підготовлені законопроекти достатньою мірою не розкривають.

По-друге, більшість закріплених у законопроектах положень, які регулюють порядок володіння, користування, застосування, використання, транспортування, зберігання зброї, не узгоджені із чинним цивільним законодавством. В одних статтях вони вживаються як тотожні, у других ці положення розглядаються окремо, у третіх – як ціле та частина. За своїм змістом правове регулювання реалізації зазначених прав має цивільний характер. Водночас автори законопроектів майже не посилаються на Цивільний кодекс України й не пропонують внесення до нього змін і доповнень.

По-третє, правовий режим обігу вогнепальної зброї цивільного призначення, який пропонується в цих законопроектах, не містить достатніх механізмів захисту громадян від очікуваного збільшення рівня озброєності населення. Надаючи фактично всім громадянам можливість використовувати вогнепальну зброю, автори законопроектів замість того, щоб посилити контроль за правомірністю її використання, зберігання, придбання тощо, навпаки, послаблюють його. Це може призвести до суттєвого збільшення кількості нелегальної зброї, а також до збільшення кількості правопорушень із її використанням. Пропонуючи легалізувати вогнепальну зброю, автори законопроектів спираються на результати різних соціологічних досліджень, статистичні дані, результати наукових розробок, досвід зарубіжних країн тощо. Однак вони не можуть спрогнозувати, яким чином така легалізація може вплинути на криміногенну ситуацію в тих чи інших суспільно-політичних умовах (в умовах економічної кризи, введення воєнного чи надзвичайного стану тощо), оскільки підготовлені ними законопроекти не пройшли необхідної експертизи та пілотного провадження.

В умовах, коли тема самооборони є надзвичайно актуальною, а ситуація в країні є нестабільною, необхідно відшукувати більш компромісні варіанти вирішення такого проблемного питання, як легалізація вогнепальної зброї, які б задовольнили всіх учасників діалогу. При цьому найбільш прийнятним компромісом під час вирішення питання про надання громадянам права на вогнепальну зброю є вдосконалення адміністративно-правових засад регулювання порядку та процедури надання громадянам дозволів на володіння та користування засобами самооборони, а також суттєве розширення переліку цих засобів. Такі кроки матимуть суттєвий стабілізуючий вплив на громадський порядок і стануть вагомим здобутком національної системи захисту прав і свобод людини та громадянина. Водночас позитивний ефект від них можна очікувати лише за наявності високого рівня правової культури й дисциплінованості власників засобів самооборони, а також удосконалення та підвищення ефективності систем контролю з боку правоохоронних органів за їх обігом.

Таким чином, викладені вище міркування свідчать про необхідність активізації подальших наукових досліджень, спрямованих на розробку наукових положень і практичних рекомендацій у сфері адміністративно-правового регулювання права громадян на засоби самооборони й вогнепальну зброю.

УДК 342.92:342.9.03

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ І БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ПРАВО ЛЮДИНИ

Лученко Д.В., к.ю.н., доцент

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
luchenkodv@mail.ru*

Статтю присвячено аналізу права на оскарження рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Розглянуто основні характеристики цього права, визначено його зміст та обсяг. Досліджено роль права на